

Ole Morsing

Den unge Nietzsche som opdrager

Nietzsche indleder *Schopenhauer som opdrager* med at sige, at de fleste mennesker er for bange eller for dovne til at ville være sig selv, og at de derfor stiller sig tilfreds med et konventionelt liv. Kun kunstnere og store tænkere tør være sig selv. Alligevel er Nietzsches opråb til os alle: Vær dig selv! Vær ikke et kerneløst hylster der undviger sin genius, men påtag dig ansvaret for din egen tilværelse.

Det kunne lyde som en omgang oppustet eksistentialisme i forlængelse af anden verdenskrig, hvor mennesket i en søgen efter livets mening selv er omdrejningspunkt for identitetsdannelsen. Men på trods af at Nietzsche mener, det drejer sig om at "kende sig selv", og det for alle mennesker gælder, at der kun er én til at gå vejen, er det netop ikke et spørgsmål om en snæver subjektiv erkendelse og bevidsthed, men om at gå livets vej, dvs. det er mindst lige så meget et spørgsmål om respekt for livet forstået som natur og kultur. Menneskets sande væsen ligger slet ikke skjult indeni, men er umådelig højt hævet over jeg'et, ihvertfald over dét, man sædvanligvis antager menneskets jeg for at være.

Vanskeligheden er derfor at begribe og påvise, hvad menneskets sande væsen er. For Nietzsche er der ikke tvivl: Det er kun de sande opdragere og formgivere, der kan vise, hvad der er menneskevæsenets sande urmening og grundstof, som paradoksalt nok i virkeligheden er fuldstændig uopdrageligt og uformeligt eller på de givne samfundsbetinger i hvert fald svært tilgængeligt, bundet og lammeth som det er. Når og hvis man bliver konfronteret med sine sande opdragere, er det derfor også ens befrielse. Dét er hemmeligheden i al dannelse.

Hos Schopenhauer ser Nietzsche den tænker, der kan erkende loven for menneskets opdragelse, samtidig med at hans opdragelsesopgave vil kunne omforme hele mennesket, så det hverken bliver nødvendigt at fiksere den enkeltes særlige styrke eller modsat at satse på alt hos alle (som var den tids to herskende opdragelsesmaksimer - og vel stadigvæk er det). Nietzsche ønsker en form for højere opdragelse, der er funderet i sædelighed, moral og dyd,

med andre ord alt det der på denne tid er ved at forsvinde i den spirende moderne opdragelse.

Hvis man med denne moraliserende ansats tror, at det følgende er et forsøg på at problematisere vor egen tids refleksagtige teorier, der i stigende grad bliver bestemt af de givne samfundsproblemer, dvs. som en hyldelse til lov og orden, globalisering, opdragelse som et individuelt (kompetence)problem fra vugge til universitet osv., tager man *ikke* fejl. Sagt på en anden måde ses det i det følgende ikke kun som et fremskridt, at den religiøse dimension er gået tabt for det moderne menneske og at den filosofiske dimension - ikke mindst den metafysiske dimension! - er godt på vej til det samme.

Provokerende siger Nietzsche i afslutningen af *Schopenhauer som opdrager*, at han udmærket kan forestille sig en grad af stolthed og selvagtelse, hvormed et menneske siger til sine medmennesker: "...sørg I for mig, for jeg har noget vigtigere at gøre, nemlig at sørge for jer" (KSA 1, 414). Fordringen er en produktiv og skabende tænkning, som ikke på forhånd er kastreret, som ikke kan indfanges i årsag/virkning og som ikke er bestemt af det politiske styringsapparat. Det kan selvfølgelig misforstås som storhedsvanvid, men det, Nietzsche mener, er, at en tænker ikke blot skal være en "efter- og gennemtænker" af andres tanker. Ideernes verden er menneskets åndelige horisont, og hvordan den bliver udformet, har afgørende betydning for både menneskets indre verden og kulturen i bredeste betydning, og derfor er det måske vigtigere: "...at en filosof opstår på jorden, end at en stat eller et universitet fortsætter med at bestå" (KSA 1, 425). *Schopenhauer som opdrager* er filologiprofessoren Nietzsches manifest som uafhængig intellektuel i sandhedens tjeneste - som en protest imod at universitetsånden har forvekslet sig med tidsånden.

Schopenhauer og Wagner er Nietzsches to opdragere og formgivere i de to sidste af de fire Utidssvarende Betragtninger, som han udgiver fra 1873 til 1876, og som han i *Ecce Homo* tilbageskuende siger, er de fire Utidssvarende helt igennem krigeriske.

I den første *David Strauss, bekenderen og forfatteren* (1873) angriber han datidens tyske dannelse med dens fremskridtsvenlige og optimistiske tankeverden, som vil parre en afmystificeret religion med den moderne videnskab. David Strauss (1808-1874) er ifølge Nietzsche inkarnationen af denne "nye tro", der i virkeligheden skaber en pseudokultur, og som gør Strauss til dannelsesfilister, fordi han, som Nietzsche mange år senere siger, skaber sit eget "ølstueevangelium".

I den anden *Historiens nytte og ulempe for livet* (1874) angriber han historievidenskaben, fordi den får personligheden til at gå restløst op i verdensprocessen: "Disse historiske mennesker tror, at tilværelsens mening

mere og mere vil komme for dagen i løbet af selve *processen*, de ser kun tilbage for ved at betragte den hidtidige proces at forstå nutiden og lære at begære fremtiden så meget heftigere” (Nietzsche 1995b, 47). På den måde barbariserer og umenneskeliggør historievidenskaben tænkningen og giver ikke plads for det for mennesket nødvendige beskyttelseslag af det u-historiske eller over-historiske. Enhver dybere form for kvalitet forsvinder, hvilket får Nietzsche til at sige: Lad fanden og statistikkerne tage sig af kvantiteten og masserne. I *Schopenhauer som opdrager* sammenfatter han præcist, hvad problemet er: “Den som kun forstår sit liv som et punkt i udviklingen af en slægt eller en stat eller en videnskab og altså helt og holdent vil tilhøre tilblivelsens tid [Geschichte], historien [Historie], har ikke forstået den lektion som tilværelsen stiller én” (KSA 1, 374).

I de næste to udgivelser forsøger han at give et fingerpeg om et højere kulturbegreb med de to utidssvarende typer par excellence: Schopenhauer (1874) og Wagner (*Richard Wagner i Bayreuth*, 1876). Først filosofisk med Schopenhauer og dernæst kunstnerisk med Wagners mangestemmige væsen som formår at skabe et “...uhyre tankesystem uden tankens begrebslige form” (KSA 1, 485).

På den måde er der en tydelig udviklingsgang i de fire udgivelser fra to kritikker til to positiveringer. Værkerne kan også ses i forlængelse af *Tragediens fødsel* (1872), der er hans første offentliggjorte værk, som han udgiver tre år efter, at han er blevet professor i filologi i Basel. Men i modsætning til *Tragediens fødsel* forskydes interessen i de fire Utidssvarende (der er det eneste, han udgiver frem til 1878) konsekvent fra det gamle Grækenland til hans egen tids kulturelle udtryksformer. Det betyder ikke, at han mister interessen for antikken, for den er - som det skal vises - også til stede i *Schopenhauer som opdrager*.

Nietzsche havde oprindelig planlagt endnu en utidssvarende tekst: *Vil filologer* (1875). Den foreligger kun i udkast, og skulle på en og samme tid vise nødvendigheden af et kendskab til antikken og sonderlemmende kritisere professionens filologer. Et af disse udkast gør det klart, hvorfor det er blevet nødvendigt for ham at tage afsæt i sin egen tid, og hvorfor det også er nødvendigt for enhver, der vil være sand filolog: “...man må først blive et menneske for at kunne blive frugtbar som filolog” (KSA 8, 31). Den unge Nietzsches opgave er simpelthen at gøre menneskelige væsener menneskelige og forhindre, at de døde kommer til at begrave de levende.

Der er fire grunde til, at det lige præcis er *Schopenhauer som opdrager*, der i nærværende sammenhæng er i focus.

For det første er det en udbredt opfattelse, at der blandt Nietzsches skrifter måske ikke er nogen bedre introduktion til hans tænkning, idet mange

af de fundamentale overbevisninger, der kommer til at præge hans senere forfatterskab, er at finde heri.

For det andet mener Nietzsche, at mange af hans tilbagevendende grundanskuelser findes her. Det gør han opmærksom på i flere breve, og selv om han næsten ved vejs ende i 1888 i *Ecce Homo* markerer, at han nu er kommet langt videre, lyder det i forhold til *Schopenhauer som opdrager*: "...jeg så landet - jeg lod mig ikke narre angående vej, hav, fare - og udfald! Den store ro i løftet, dette lykkelige udsyn til en fremtid, som ikke blot skal forblive en forjættelse! - Her er hvert et ord oplevet, dybt, inderligt; det smerteligste mangler ikke, der er ligefrem blodige ord med" (Nietzsche 1994, 75).

For det tredje siger han i *Ecce Homo*, at Schopenhauer-teksten ikke blot taler om ham selv, men at hans inderste historie, hans tilblivelse er indskrevet i den. Det er således slet ikke "Schopenhauer som opdrager", men hans modsætning: "Nietzsche som opdrager" (75), der kommer til orde, og han har "blot" betjent sig af Schopenhauer (og Wagner) for at have et par formler, tegn og sproglige midler mere ved hånden. Kort sagt: "Schopenhauer og Wagner *eller*, med *ét* ord, Nietzsche..."(72). Det er også grunden til, at denne artikel ikke specifikt behandler Schopenhauer, som næsten heller ikke analyseres i Nietzsches tekst, bortset fra at der gives nogle idealiserende biografiske oplysninger og at offentlighedens opfattelse af ham udførligt gennemgås: Fra et direkte fjendskab mod hans tænkning og frem til den nye fare, at ville: "...tilpasse Schopenhauer til vor svækkede tid, eller endda gnide ham ind som et sælsomt og reddende krydderi, som en slags metafysisk peber" (KSA 1, 406). Schopenhauer æres derimod af Nietzsche, fordi han eksemplarisk indfrier de forestillinger, han har om den intellektuelle som inspirationskilde, og derfor var Schopenhauer i bedste forstand "opdrager" for ham. Det er ikke Schopenhauers lære, men hans betydning for Nietzsches egen intellektuelle udvikling med utallige inspirerende provokationer - og som konkret eksempel - der gør ham til opdrager. Hvad Nietzsche forøvrigt allerede vedkender sig i en optegnelse, mens han arbejder med *Schopenhauer som opdrager*: "Jeg tror langt fra, at jeg har forstået Schopenhauer rigtigt, jeg har blot lært at forstå mig selv lidt bedre gennem Schopenhauer..." (KSA 7, 795).

For det fjerde er selve de temaer, der er på dagsordenen i bogen, som indledningsvist antydte, meget aktuelle: opdragelse og (ud)dannelse set i forhold til hele kulturproblematikken. Det gør, at Nietzsches værk først og fremmest stadigvæk skal læses for sin egenverdi. I *Ecce Homo* siger han, at når talen på denne tid falder på opdragelse, er der ikke tale om psykologi, men: "...et opdragelses-problem uden sidestykke, et nyt begreb om *selv-tugt*, *selvforsvar* indtil hårdhed, en vej til storhed og verdenshistoriske opgaver længtes efter at komme til udtryk for første gang" (Nietzsche 1994, 74).

Indrømmet! - Nietzsche er i *Schopenhauer som opdrager* som så mange andre steder med sin geni-dyrkelse idealistisk og romantisk i sin tænkning. Eksempelvis forherliger han - endnu - Schopenhauer og Wagner som ideale og heroiske personligheder, og hans uforsonlige idealisme gør, at han må være fjende af selv de mennesker, han elsker, hvilket nogle gange er ved at kamme over i martyriet. Forherligelsen medfører ofte også, at hans krav til tænkningen bliver rent platonisk, dvs. uden hold i den jordiske virkelighed. Men det forhindrer ikke, at det atter kan være meningsfuldt at begynde at tænke med de store tænkere, der vil bestemme tilværelsens værdi.

Vores tid er som Schopenhauers og Nietzsches tid forskellig fra andre tider, og hvis man vil forholde sig til sin egen tid, må man principielt også kunne overvinde den. Nietzsches overbevisning er, at muligheden for at se et sandt og sundt liv må være til stede, før der kan dømmes. Man må først selv blive et levende menneske, før man kan være en retfærdig dommer. Og netop geniet bekæmper i tiden det, der forhindrer ham i at blive stor, det vil sige det, der forhindrer ham i at være fri og i at være sig selv. Den falske vildledning er det tidslige mod geniets utidslighed. Når Schopenhauers skrifter kan ses som et tidens spejl, er det derfor ikke spejlets fejl, at der i alt det tidslige kun ses sygdom. Det var hans eget livs geni, der måtte retfærdiggøre livet selv og blive dets forløser.

Med Schopenhauer har vi lært vores egen tid at kende, og det giver os en fordel, når vi med ham vil forsøge at opdrage os selv imod vores egen tid, der er en tid, hvor de lærde burde besinde sig og kræve deres bøger brændt sammen med deres lig ud fra den devise, at hvis der ikke er ild i bøgerne, må ilden straffe dem for det.

Det er Schopenhauers storhed, at han forholder sig til livets billede som en helhed, og ikke, som tiden fordrer, tager fat i enkeltheder og tror, at man på den måde kommer nærmere sandheden. Det er videnskabens fremgangsmåde ikke filosofiens. Uden et regulativt helhedsbillede er der blot tråde, der aldrig kan føre til en helhed, og som gør vort levnedsløb endnu mere forvirret og labyrintisk. Man skal frem til billedet af alt liv, som samtidig kan lære en om sit eget livs mening. Den enkelte og det almene, eller det enkelte og almene, skal blive et.

Helhedsbilledet er muligt for geniet, når det på den ene side er sikker på sin kraft og på den anden side fastholder en vild længsel. Geniet skal længes dybt efter hellighed samtidig med, at det oppefra skuer længere og klarere end noget andet menneske, dvs. ned i forsoningen mellem viden og væren.

Det er ikke tilstrækkeligt med politiske fornyelser, hvis menneskene skal blive til fornøjede jordboere. Enhver filosofi, der tror, at tilværelsens problemer kan løses gennem politiske hændelser, er en bedragerisk skin-filosofi. Det er eksempelvis ikke statens velfærd, der skal være det afgørende,

når Nietzsche vil fremstille sit alternativ til det bestående. Det afgørende er, som det efterhånden skal vises, *kulturen*.

Problemet er allerede på Nietzsches tid, at der kulturelt set er tale om en accellererende faldhastighed, hvor al andagt og enkelhed er ved at forsvinde. Hertil kommer, at nationerne adskiller sig fjendtligt fra hinanden, og at videnskaberne udfolder sig i en blind *laissez faire*. Det medfører en nedslidning og opløsning af al fast tro, og de dannede lag og staterne rives med af en storslået foragtelig pengehusholdning: "Aldrig har verden været mere verdslig, aldrig fattigere på kærlighed og godhed" (KSA 1, 366). Alt tjener det kommende barbari, selv den nuværende kunst og videnskab. Den dannede er blevet til dannelsens største fjende, for han vil bortlyve den almene sygdom og stille sig i vejen for lægerne.

Nietzsche indrømmer, at det kan virke ensidigt kun at fremhæve svaghederne og farvernes mathed i det moderne livsbillede, men medaljens bagside er ihvertfald ikke mere glædelig, men blot så meget mere urovækkende. Og det er måske først og fremmest på denne anden side, at vor egen tids såkaldte frie opdragelse bør medtænkes; for her findes overhørte vilde, fundamentale, helt og holdent ubarmhjertige kræfter: "Man skuer med ængstelig forventning ned i dem, som i et heksekøkkens store kedel: den kan hvert øjeblik ryge og gnistre og forkynde frygtelige visioner" (KSA 1, 366). Selv om vi lever i atomernes tidsalder, i det atomistiske kaos, så skal de fjendtlige kræfter nok finde måder at ryste sig sammen på - i disse tider, hvor næsten alt kun afgøres af de groveste og ondeste kræfter gennem den erhvervede egoisme og de militære verdensherskere. Kort sagt: "Revolutionen kan slet ikke undgås, nærmere bestemt atomiseringen: men hvad er det menneskelige samfunds mindste, umiddelbare grundstof?" (KSA 1, 368). Hvem skal genskabe menneskebilledet, når alle kun kender den selvkærlige maske, der er affaldet af dette billede og er faldet ned i det dyriske, eller modsat: ophøjer det mekanisk stivnede?

I spændingen mellem denne driftens grotte, som det vist ikke vil være helt ueffent at kalde Skylla og det moderne samfunds malstrøm, dvs. Karybdis, insisterer Nietzsche på, at man skal være sandfærdig: "...at være sandfærdig vil sige at tro på en tilværelse, som overhovedet ikke ville kunne fornægtes, og som selv er sand og uden løgn. Derfor føler den sandfærdige meningen med sin virksomhed som metafysisk, forklarlig ud fra et andet og højere livs love og i dybeste forstand bekræftende..." (KSA 1, 372).

Dér var ordet: metafysik! Den unge Nietzsche anvender på forskellig vis ordet metafysik i positiv betydning, og *Schopenhauer som opdrager* kan hvad dette angår læses i forlængelse af *Tragediens fødsel* fra 1872, hvor han taler om, at man op imod den historiske forståelse af sin tid, der kommer til at lægge de

mytiske bolværker omkring mennesket i ruiner, må fastholde det metafysiske: "...et folk - ligesom for øvrigt et menneske - er kun netop så meget værd, som det formår at trykke det eviges stempel på sine oplevelser: thi dermed tager det så at sige afstand fra verden og viser sin ubevidste, dybe overbevisning om tidens relativitet og om livets sande, dvs. metafysiske betydning" (Nietzsche 1996, 154).

Ganske vist taler han ikke i *Schopenhauer som opdrager* på samme måde som i *Tragediens fødsel* om metafysik som en især æstetisk størrelse: "...kunsten er den højeste opgave og den egentlig metafysiske virksomhed i dette liv", siger han i sit "Forord til Richard Wagner" (Nietzsche 1996, 39). Det medførte, at metafysikken som en "metafysisk trøst" eller "metafysisk glæde", skulle "redde" mennesket. I *Schopenhauer som opdrager* er metafysikken den egentlige sandhedsinstans, der henvises til, når det rent tidslige skal overskrides. Metafysik er det tidløse, bogstavelig talt det over-historiske eller simpelthen det utidssvarende, og det metafysiske forbindes nu mere direkte til det menneskelige, hvilket hænger sammen med det at opdrage.

Vanskeligheden er at bevise, hvordan det menneskelige ideal kan op-drage. Det kræver, at mennesket må holde et spejl op for sig, på hvis grund livet ikke mere fremtræder meningsløst, men i sin metafysiske betydningsfuldhed. Nietzsche mener, at mennesket har nogle metafysiske anlæg, som ikke kommer til udtryk, fordi det enten lever som forfinet rovdyr (Karybdis) eller viger tilbage til driftens ubevidsthed (Skylla). De fleste skænker deres hjerte bort til staten eller pengesager, videnskaben eller selskabeligheden, for ikke at komme til besindelse. Alt præges af hastværk, fordi alle er på flugt fra sig selv. Men vi skal løftes, og det der skal løfte os - er opgaven: "...at befordre frembringelsen af filosofien, kunstneren og den hellige i os og uden for os og derved arbejde på fuldkommengørelsen af naturen" (KSA 1, 382).

Det fører frem til det første (natur) af de tre begreber (natur, genius, kultur), som den unge Nietzsche tillægger afgørende betydning, og som er vigtige at medtænke for ikke at misforstå hans tale om individ og selvrealisering. De tre begreber kan i deres fulde betydning kun forstås i sammenhæng, og de viser hans fortsatte afhængighed af antikkens tænkning og den metafysiske dimension.

Nietzsche mener ikke, at naturen i sig selv kan løse menneskets problemer, dvs. der kan ikke være tale om et tilbage til naturen og heller ikke om et tilbage til det naturlige. Ganske vist omtaler han positivt Rousseaus menneskesyn, der i hans forståelse på mange måder (som Goethes menneskesyn) er forbilledligt, fordi dette menneske fordærvet af præster og dårlig opdragelse påkalder sig den "hellige natur" (KSA 1, 369). Problemet er imidlertid, at naturens hensigter i sig selv er tilfældige og derfor kan mislykkes. Naturens erfaringer

ligner sløseri. Fødes der endelig en stor filosof, så skyder naturen ligesom en pil filosofien mod menneskene, den sigter ikke, men håber, at pilen vil blive hængende nogle steder. Det vil sige, at naturen går ligeså løsagtigt tilvejs indenfor kulturens område, som når den planter og sår. Den træffer altid kun få og burde træffe alle - og selv disse få træffes aldrig med den styrke, med hvilken filosofien og kunstneren afsender sine skud. Mennesket skal forstå sig selv som et mislykket værk af naturen - man kan sige, at det er forudsætningen for overhovedet at forholde sig til sig selv, enten naturen så opfattes som et ureflekteret paradys eller et dyrerige.

Af den grund taler Nietzsche om, at naturen behøver filosofien og kunstneren til det metafysiske formål at oplyse mennesket om sig selv, og naturen behøver også den hellige, som ikke mere opfatter livet individuelt, men føler den dybeste enhedsfølelse i alt levende: "...der gives øjeblikke og ligesom gnister af den lyseste, mest kærlighedsfulde ild, i hvis lys vi ikke længere forstår ordet 'jeg'; der ligger noget hinsides vort væsen, som i disse øjeblikke bliver til et dennesidigt, og derfor længes vi af vort dybeste hjerte efter broerne mellem her og der" (KSA 1, 382f).

Hvis mennesket har en drift til sandhed, og hvis den ikke anvendes som antydning, så vil kampen blive til ren lyst, hvor den personlige sejr bliver til målet, og kampen om sandheden forskydes til kun at være et spørgsmål om at vænne sig til de givne præmisser. Derfor har denne drift hidtil kun gavn timer de såkaldt lærde i deres egen sandhedssøgen og har helt lukket af i forhold til det almene i dybere betydning. Den lærde er simpelthen ufrugtbar i selve sit væsen, for han vil dræbe, opsplitte og forstå naturen, mens geniet (en genius) vil forøge og levendegøre den.

Mennesket, eller rettere det menneskelige (det humane), er ikke, som mange forestiller sig, det der adskiller og udmærker mennesket fra naturen. En sådan adskillelse findes ifølge Nietzsche ikke. Mennesket skal derfor være helt natur og helt menneskelig. Det kræver både en bestemt form for menneske og en bestemt form for kultur.

Et af målene i *Schopenhauer som opdrager* er den filosofiske genius, og det er også i den forstand, Schopenhauer er opdrager. Det er et ideal om et geni, men er så meget mere, og derfor skifter Nietzsche på tysk ofte fra "Genie" til "Genius". Hvor geniet med mere eller mindre medfødte evner og instinkter udfolder sit virke, så implicerer en genius tillige både samfund og kultur, det moralske, det ædle - altså ikke blot en erkenden, men også en kunnen, noget tilnærmelsesvis guddommeligt. En genius er en organisk kraft, der på en og samme tid implicerer det konkrete historiske og det over-historiske, hvor mennesket ikke nødvendigvis underordner sig sin skæbne, men accepterer og forholder sig til, at det har en skæbne: amor fati. Det er den bro, Nietzsche i

begyndelsen af *Schopenhauer som opdrager* taler om: "Ingen kan bygge dig den bro, ad hvilken netop du må skridte over livets flod, ingen undtagen du selv alene". Man kan sige, at i og med at mennesket bliver en genius, bliver det sig selv - det bliver et sandt menneske!

Allerede omkring sin 21-års fødselsdag, ved sit første møde i oktober 1865 med Schopenhauers filosofi, noterer Nietzsche, hvordan han lader: "...denne energiske dystre genius virke på mig" (Lilhav, 34). Det er også ud fra Schopenhauers filosofi, at Nietzsche på denne tid har ladet sig inspirere til forestillingen om en genius, som Schopenhauer dog sjældent begrebsmæssigt adskiller fra et geni. Hos Schopenhauer er en genius til forskel fra det ordinære menneske f.eks. en ophøjet ånd, der formår at overskride den fragmenterede verden og det fragmenterede menneske, der i det højeste kan opdyrke enorme talenter på ét punkt, men på bekostning af alt andet: "Empiriske videnskaber der dyrkes for deres egen skyld og uden filosofisk hensigt, er som et ansigt uden øjne", lyder det kritisk et sted.

Det er vanskeligt at afklare, om Nietzsche siger som Schopenhauer, at man i en vis forstand lige så lidt kan lære at være en genius, som man kan lære at være dydig, for det er med Kant en del af ens intelligible karakter, og det kan ifølge Schopenhauer kun være noget intuitivt, der ikke udtrykkes abstrakt, diskursivt (jf. *Die Welt als Wille und Vorstellung II* afsnittet "Vom Verhältnis der anschauenden zur abstrakten Erkenntnis").

Hos Nietzsche er der med en genius ihvertfald altid tale om en aktiv person, der formår at sammenfatte det eksistentielle virvar til en produktiv éntydighed. Hertil kommer, at menneskets herligste frihed er at følge sin genius, når den kalder. Den unge Nietzsche mente, at Schopenhauer formåede dette filosofisk, og at Wagner formåede det kunstnerisk.

Det er Nietzsches overbevisning, at ethvert menneske som intellektuelt væsen bærer en dyb længsel mod genius'en i sig. Det er roden til al sand kultur, og kulturen bør ideelt set altid udtrykke sig som menneskets længsel efter at blive genfødt som genius. Begavelse uden denne længsel vækker modvilje og lede, fordi: "...sådanne mennesker, med al deres ånd, ikke fremmer, men forhindrer en tilblivende kultur og genius'ens frembringelse - det vil sige al kulturs mål" (KSA 1, 358).

Hermed er det antydnet, at kulturen skal have det sidste ord, når den unge Nietzsche er på dagsordenen. Han vil stræbe efter noget højere og menneskeligere, end det han selv er, og det skal opdrageren hjælpe ham med, ligesom han vil hjælpe enhver i en tilsvarende situation. Målet er, at et menneske kan blive til, som forstår sig selv helt og uendeligt i erkendelse og kærlighed, i skuen og kunnen og som med hele sin væren hænger ved og i naturen, og hermed kan blive tingenes dommer og værdimåler. Den

endnu yngre Nietzsche taler endda om, at godhed og kærlighed er praktiske korrektionsdrifter: "Godhed og kærlighed er geniale egenskaber: den højeste magt udgår fra dem, altså taler her instinktet, viljen" (KSA 7, 112).

Nietzsche fremhæver, at det kun er i kærligheden, at sjælen begærer at skue ud over sig selv og med alle kræfter søger efter et endnu skjult højere selv. Det er vanskeligt at opnå denne form for selverkendelse, for det er en selverkendelse, som man ikke kan lære af andre, da det er umuligt at lære andre kærlighed. Derfor skelner han mellem to former for indvielse til kultur, hvor den første opnås eller rettere modtages af den: "...der har hængt sit hjerte ved et eller andet stort menneske". Det er først og fremmest en indre proces. Den anden indvielse til kultur fører os fra det indre til vurderingen af de ydre begivenheder, og det er straks en vanskeligere opgave, for det vedrører ikke kun en vurdering af den ydre verden, men også handlingen: "...det vil sige kampen for kulturen og fjendskabet mod indflydelser, sædvaner, love og indretninger, hvori han ikke genkender sit mål: frembringelsen af genius'en" (KSA 1, 386).

Kulturen skal fremme tilblivelsen af det sande menneske, dvs. genius'en. Det "idealistiske" hos Nietzsche er her forestillingen om den rene og uegennyttige indstilling, der hverken underordner sig de næringsdrivendes, videnskabens eller statens egoisme og heller ikke vil bedrage sig med den "skønne form". Det er et menneske, der længes efter en kultur, der samtidig er en forklaret og fuldendt natur. Når dette natur-ideal opfyldes, implicerer det, at der ikke kan henvises til noget snævert menneskeligt, og at den enkeltes individualitet ikke er verdens omdrejningspunkt. Det individuelle er derimod "kun" et råmateriale, der i sidste instans måske kan blive til en stærk personlighed, hvilket dog afhænger af kulturen. Derfor er kultur for Nietzsche i denne sammenhæng et modbegreb til hele feltet af social-politiske instanser, samtidig med at kultur også er et modbegreb til natur som dyriskhed eller "det naturlige" forstået som menneskets egentlige fundament. Det er grunden til, at Nietzsche i *Schopenhauer som opdrager* flere steder skifter fra det latinske "natura" til det græske "Physis", idet sidstnævnte åbner op for en mere tvetydig forestilling om mennesket end den, der har udviklet sig gennem historien, hvor natur og ånd er blevet modsætninger. Med "Physis" og hermed med en eksplicit reference til de før-sokratiske grækere, insisterer han både på det naturgivne og en (måske endda normativ) værdi-dimension. Det er realiseringen heraf, der kræver opdragere og formgivere.

Det drejer sig om at blive et levende menneske, der kræver noget af livet, som har en vilje til livet ("des Willens zum Leben") siger han allerede her (KSA 1, 362). Dette får de store filosoffer til at længes efter en bedre kultur, efter en "forklaret Physis"; for i en ideal kultur kan menneskets dyriskhed forandre sig til en åndelighed, hvor det at "komme til sig selv" er at "komme

til kulturen”. Om Schopenhauer lyder det, efter han har gennemskuet tidens sløring og opdaget genius'en i sig: “Hans væsens hemmelighed var nu afsløret for ham, den stedmoderlige tids hensigt, der ville skjule denne genius for ham, var forpurret, den forklarede naturs [Physis] rige var opdaget” (KSA 1, 363).

Det forholder sig således ikke kun sådan, at den unge Nietzsches ærinde - og det lige fra han var 14 år gammel - er at tale om kunsten og herunder især musikken, som det der kan føre menneskets tanker til noget højere. Det forholder sig heller ikke kun sådan, at videnskaben ødelægger alle menneskets illusioner, og at den eneste tilbageværende eksistensform er kunsten, fordi den ikke kan opløses af det logiske. Nej, det lyder derimod: De rigtige mennesker kan atter få kulturen til at blomstre, og det er i kulturen, man finder sin sande menneskelighed!

Nietzsche-receptionen har tradition for at inddele forfatterskabet i forskellige faser. Der er endda med inspiration fra *Således talte Zarathustra* blevet talt om Nietzsches udvikling fra kamel, dvs. som bærer af andres tanker, til Nietzsche som løve, dvs. som en kriger der bryder bindingerne og vinder friheden, men ikke sætter noget nyt i stedet og frem til Nietzsche som barn, dvs. som den tænker, der begynder på ny og kan sige “ja” til livet. Jeg vil helt modsat hævde, at på sin vis er Nietzsche aldrig blevet voksen. Han er og bliver barn, dvs. før-sokratisk græker. Men det er han blevet opdraget til gennem mange års studier. Hermed ikke sagt, at hans opdragelse er efterstræbellesværdig - snarere tværtimod - men af grækerne kan man måske lære om livets kunst.

Med henblik på en dannelsesoptik skal det her siges: “Troen på en kulturens metafysiske betydning var vel sluttelig slet ikke så forfærdende: men måske nogle af de følger man kunne udlede deraf for opdragelsen og skolevæsenet” (KSA 1, 401). Men det må andre forholde sig til.

Litteraturliste

Nietzsche er citeret og oversat efter: Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden (Colli & Montinari), Deutscher Taschenbuch Verlag de Gruyter, 1988, 2. durchgesehene Auflage:
KSA 1, 157-242 *David Strauss der Bekenner und der Schriftsteller*
KSA 1, 335-427 *Schopenhauer als Erzieher*
KSA 1, 428-510 *Richard Wagner in Bayreuth*
KSA 7, 9-840 *Nachgelassene Fragmente 1869-1874*
KSA 8, 9-624 *Nachgelassene Fragmente 1875-1879*
Ecce Homo ([1888] 1994). Oversat og redigeret af Niels Henningsen. Det lille forlag.
Om vore dannelsesanstalters fremtid ([1872] 1995a). Oversat og redigeret af Jørgen Kjaer. Aarhus Universitetsforlag.
Historiens nytte ([1874] 1995b). Oversat af Helge Hultberg og forord ved Jens Erik Kristensen og Lars-Henrik Schmidt. Gyldendal.
Tragediens fødsel ([1872] 1996). Oversat og redigeret af Isak Winkel Holm. Gyldendal.
Lilhav, Preben: (2001) *Den unge Nietzsche*. Et udvalg. Sicana.